

УДК 37.091:4 – 053.67 (477)

ЛЕСЯ ПЕТРЕНКО

(Полтава)

ФОРМУВАННЯ ІДЕАЛУ ЯК МЕТИ ВИХОВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ У СПАДЩИНІ Г. ВАЩЕНКА

Розкрито сутність формування виховного ідеалу як мети виховання молоді у творчій спадщині Г. Ващенка. Проаналізовано, що у своїх наукових працях він виділив чотири виховні ідеали, розробив власну модель виховного ідеалу для молоді, який особливо актуально звучить сьогодні і заслуговує на увагу сучасної педагогічної думки.

Ключові слова: Григорій Григорович Ващенко, виховання, національна ідентичність, виховний ідеал.

Освіта без виховання – це як тіло без душі.

Г. Ващенко

Повернення до вивчення спадщини педагогів минулого є закономірним явищем, що склалося на основі прагнення вчених знайти у минулому витoki провідних наукових ідей сучасності та потреби переглянути і переоцінити у світлі сучасної науки ті концепції й теорії, що раніше не розглядалися або трактувалися як помилкові. Серед визначних українських учених, педагогів, просвітителів, громадських діячів першої половини ХХ ст. гідне місце посідає Григорій Григорович Ващенко (1878 – 1967 рр.), видатний представник української культури, державний діяч, письменник, учений-педагог, педагог-практик, професор, яскрава постать української національно свідомої інтелігенції, широко відомий в діаспорі, але малознаний на Батьківщині, якого спіткала трагічна доля жити і вмерти в еміграції. Ім'я відомого науковця довгий час замовчувалося – позитивні зрушення відбулися, починаючи з 1992 р., коли завдяки утворенню незалежної Української держави та подоланню ідеологічних перепон, став можливим доступ і активізувався інтерес до заборонених раніше його праць.

Г. Ващенко в історії української педагогіки посідає особливе місце як автор досліджень проблеми формування виховного ідеалу у молоді. За твердженням видатного українського педагога Г. Ващенка, людина у своєму житті повинна орієнтуватися на систему ціннісних вартостей, що складають основу виховного ідеалу як мети виховання.

Григорій Ващенко, вболіваючи за майбутнє України, у своїх працях послідовно, переконливо ставить питання про нагальну потребу формування ідеалу у молоді, про її підготовку до боротьби за незалежну Україну. Варто зазначити, що проблема формування виховного ідеалу, героя нашого часу є дуже актуальною для України, коли потрібно на руїнах розпаду ідеології пострадянської України будувати фундамент нової будівлі незалежної України, долати стереотипи минулого. Інакше кажучи, для того, щоб виховати особистість, яка буде любити, будувати, захищати незалежну Україну, ми, в першу чергу, маємо чітко і ясно усвідомити, що формування виховного ідеалу молоді є першочерговим завданням. Мудрі поради Г. Ващенка надзвичайно актуальні і доречні сьогодні. Це і обумовлює актуальність нашого дослідження.

Історіографічний пошук показав, що творча спадщина і педагогічна діяльність Г. Ващенка почали привертати увагу українських дослідників лише на початку 90-х років ХХ ст., коли стало можливим вивчати внесок педагогів, яких несправедливо у радянські часи було названо буржуазними націоналістами. Одним з перших постать професора у науковий обіг увів відомий громадський діяч української діаспори з Бельгії О. Коваль (1993). Згодом до статті і творчих надбань педагога звернулися сучасні українські науковці Г. Бугайцева, А. Бойко, Г. Васянович, О. Вишневський, О. Гентош, В. Герасименко, Н. Дічек, І. Зайченко, Е. Лузік, Є. Коваленко, А. Марушкевич, В. Огнев'юк, А. Погрібний, Г. Сазоненко, С. Сворака, М. Стельмахович, Н. Терентьева та інші. Учені визначали різні напрями формування виховного ідеалу.

Криза духовності в суспільстві, відсутність у частини населення розуміння загрози існуванню України як незалежної держави через допущені недоліки у вихованні молоді у попередні роки зумовлює необхідність докорінної перебудови системи виховної роботи з молоддю на основі досягнень педагогічної науки, звернень до досвіду великих педагогів-патріотів минулого, що відповідає сучасним потребам суспільства. Першочергове завдання кожної держави, існуючого в ній суспільства – дбати про духовний розвиток дитини з часу її народження і до кінця життя.

Мета нашого дослідження – проаналізувати сутність формування виховного ідеалу як мети виховання української молоді у творчій спадщині Г. Ващенка.

Ну думку фундатора української педагогіки Г. Ващенка, формування виховного ідеалу української молоді становить мету виховання. У системі цінностей ідеал є вирішальним чинником. Ми переконані, що формування виховного ідеалу проходить через духовне збагачення молоді і є основою виховання особистості. Наявні негативні явища, які панують нині у державі, наочно демонструють недоліки загальнодержавного підходу до виховання молоді. Завдяки вихованню ми зможемо подолати кризові явища у гуманітарній сфері держави.

Кінець ХІХ століття характеризується, з одного боку, глибокою кризою, а з другого боку, появою української нації як нового історичного явища, ви-

окремленням національної ідеї, що сприяло б духовному відродженню українців. Г. Ващенко у нації вбачав локомотив духовного відродження, національної державності, української культури, морального вдосконалення. В часи пошуку шляхів розбудови держави, удосконалення системи освіти і виховання молоді є сенс звернутися до спадщини Г. Ващенка, по-новому осмислити його вислови щодо сутності виховного ідеалу і його ролі у відображенні національного духу, формуванні світогляду дитини, збереженні національної ідентичності.

На необхідність національної спрямованості освіти, опори на національний дух, традиції у вихованні молоді наголошує Г. Ващенко у своїх працях: «Виховний ідеал» (Полтава, 1994), «Загальні методи навчання» (Київ, 1997), «Виховання волі і характеру» (Київ, 1999), «Завдання національного виховання української молоді» (Київ, 2003), «Хвороби в галузі національної пам'яті» (Київ, 2002) та інших [5, 7, 3, 6, 8].

Виховання – це складний і різносторонній процес, що є органічною частиною освіти, сприяє формуванню у дитини певної системи цінностей. А. Бойко зазначає: «Г. Г. Ващенко переконливо показав, що виховання «взагалі» не існує, що воно має національний характер і конкретно історичну зумовленість, покликане формувати ціннісні орієнтації не лише у найповнішій єдності та відповідності до національних традицій, психічних і природних властивостей українців, а й загальнолюдських здобутків культури, дотримуючись етнопсихологічного підходу в методиці» [1, с. 53].

Розглянемо і порівняємо визначення ідеалу у словниках та у розумінні вченого. З огляду на це, ідеал у Тлумачному словнику української мови трактується як «Найвища мета, до якої прагнуть люди і яка керує їхньою діяльністю» [11, с. 497]. Український педагогічний словник розглядає ідеал як «уявлення про найвищу досконалість, яка як взірець, норма й найвища мета, визначає спосіб і характер людини [9, с. 139]. Г. Ващенко наголошує: «Виховний ідеал – це є образ ідеальної людини, на який має орієнтуватися педагог, виховуючи молоде покоління» [4, с. 4]. Потрібно зазначити, що ідеал як взірець є складовою частиною етики і є орієнтиром для людини у її повсякденному житті, тому «риси ідеалу і основні риси всякої моралі обумовлюються тією основною метою, до якої прагне людина» [4, с. 64]. Отже, можна констатувати, що ідеал у нашому розумінні – це уявлення про взірець взаємовідносин між людьми, які допоможуть досягти високої життєвої мети. Він об'єднує ціннісні якості, життєві орієнтири і принципи, практичні дії і вчинки у цілеспрямовану лінію поведінки особистості.

Формування ідеалу залежить від виховання, умов життя і практичної діяльності особи, від здобутого загальнолюдського досвіду. Відповідно до напрямків діяльності людини формуються політичні, суспільні, національні, виховні, естетичні ідеали особистості. Кожна історична епоха ставить перед педагогічною системою завдання з удосконалення образу виховного ідеалу. Г. Ващенко зазначає, що кожен народ, в тому числі і український має свій відмінний, неповторний ідеал. Він наголошує, що «виховний ідеал того чи іншого народу залежить від його державного устрою, світогляду, релігії, моралі, від рівня розвитку культури, від його національних властивостей» [5, с. 11]. В основу моделі виховного ідеалу великий педагог поклав загальнолюдські цінності, підкреслюючи цим значення виховання як національного-соціального феномену. Мета виховання – це «основне питання педагогіки» – підкреслював

професор Г. Ващенко [6, с. 83]. Воно полягає в тому, щоб «виховати всебічно розвиненого, активного діяча для суспільного добра» [6, с. 83].

Видатний український педагог Г. Ващенко, вболіваючи за майбутнє України у своїх працях «Виховання волі і характеру», «Виховний ідеал», «Завдання національного виховання української молоді», «Загальні методи навчання», «Проект системи освіти в самостійній Україні», «Хвороби в галузі національної пам'яті» послідовно, глибоко і переконливо ставить питання про нагальну потребу формування ідеалу у молоді на основі загальнолюдських та національних цінностей як кінцеву мету виховання. Як наслідок вона передбачає активну участь особистості у суспільному житті. Тему необхідності формування виховного ідеалу у молоді педагог найкраще висвітлює у творі «Виховний ідеал», використовуючи здобутки історичних, літературних, філософських, педагогічних надбань, обґрунтовує український національний ідеал, а також дає розширену характеристику більшовицького, християнського, націонал-соціалістичного та загальноєвропейського ідеалів. Врахування психологічного фактору при вирішенні проблем виховання молоді свідчить про різносторонній підхід вченого до виховання. Він підкреслює, що «... ми мусимо рахуватися не лише з нашими традиціями, ... а також прийняти до уваги психічні властивості нашого народу, як позитивні, так і негативні. Перші треба розвивати, другі усувати або принаймі ослаблювати» [5, с. 162.].

За допомогою наукового історичного екскурсу педагог розкриває психічні властивості українського народу, показує, що приводило до невдач, об'єднувало наш народ на героїчну боротьбу за волю і незалежність. Він ставить високі завдання перед українським народом: об'єднатися заради відбудови України і розвитку духовної культури, освіти і науки. Для вирішення поставлених завдань треба виховувати молодь в душі традиційного європейського виховного ідеалу, побудованого «на засадах гармонійного розвитку людини» [5, с. 183]. Педагог вказує, що «людину можна визнати за гармонійно розвинену лише при тій умові, коли якась властивість її посідає центральне місце в її психічному житті і відіграє роль стрижня. Такою властивістю українця в сучасних умовах життя українського народу є безмежна відданість Богові й Батьківщині» [5, с. 183]. Виховний ідеал не можливий без морального виховання, яке обов'язково спонукатиме молодь до усвідомлення гасла «Служба Богові і Батьківщині». Риси моральної людини виховуються шляхом «виховання у нашої молоді патріотизму» [5, с. 185], гуманності, здорового родинного життя, свідомість дівочої чи юнацької честі, «виховання у молоді пошани до батьків і взагалі до старших, що є основою суспільного і державного ладу, виховання свідомості власної людської гідності» [5, с. 186].

У процесі дослідження творчої спадщини Г. Ващенка слід наголосити на важливості думки вченого про основну рису ідеалу інтелігентної людини – «це любов до правди (істини) ... люди, цього типу, фанатики правди, ведуть народи вперед, вони справжні, покликані провідники. ... Цей ідеал людини мусить усвідомити й завжди тримати перед собою вчитель, виховуючи нашу молодь» [6, с. 82]. Педагог зазначає, що «з моральним вихованням міцно пов'язане виховання волі і характеру» [5, с. 186]. Найважливіша риса волевої людини є принциповість і здібність чітко ставити перед собою певну мету. Він підкреслює, що саме таких людей покликана виховувати наша кола і на них чекає Україна. Окрім того, вважає що «школа мусить більше уваги звернути на громадське виховання молоді» [4, с. 179].

Про потребу виховання у молоді національної свідомості говорить Г. Ващенко у статті «Завдання національного виховання української молоді» [6]. Він висловлює думку, що не можна вважати людину вихованою, якщо вона використовує свої здібності лише для задоволення своїх потреб, забуваючи про свій народ, або з ворожістю ставиться до інших народів. Педагог із боєм зазначає, що багато українців не усвідомило чітко своєї національної ідентичності і тому національне виховання молоді є найважливішим завданням нашого народу [6]. Важливо наголосити на необхідності врахування передбачливих застережень Г. Ващенка. Полум'яний патріот, великий педагог зазначав, що український народ бореться і буде боротися за свою самостійну державу «з найстрашнішим ворогом всякої свободи – з московським більшовизмом» [4, с. 6]. Щоб вийти переможцем у цій боротьбі, треба напружити сили і врахувати помилки минулого. Він підкреслює: «Безжертвенної любові до Батьківщини, що з'єднує весь нарід, як керівників, так і народні маси, державної самостійності здобути не можна» [4, с. 6]. Отже, виховання у молоді любові до України є одним із найважливіших принципів виховного ідеалу підростаючого покоління. Окрім того педагог вважав, що «... треба перш за все прищепити прагнення до високої мети, що об'єднувала б увесь український нарід. Такою метою є благо і щастя Батьківщини» [5, с. 174].

Г. Ващенко розумів, що джерелом натхнення в службі Батьківщини може бути лише свідомість обов'язків та любов до Батьківщини і народу, прищеплена молоді з дитинства. «А любити свій нарід можна лише при наявності високої національної свідомості» [5, с. 175]. Педагог зазначає, що виховати таку свідомість не так то легко. І це твердження надзвичайно актуальне у наші дні. Подолати ті випробування, які постали перед Україною сьогодні можливо лише за умови єдності виховання любові до України, до її народу. Важливо вказати на те, що Г. Ващенко вважав, що «виховний ідеал мусить бути досить широким..., визначити лише основні напрямки у формуванні особистості вихованця...» [3, с. 91], що розкриває перед педагогом шлях для творчої праці і активної участі більшості педагогів у виробленні критеріїв виховного ідеалу.

Надзвичайно пророчими, далекоглядними є слова Г. Ващенка про необхідність виховання у молоді державницьких підходів до розвитку політичного життя в Україні. Великий педагог ніби стоїть поряд із нами і з вершини свого досвіду промовляє до нас: «... національної об'єднаності вимагають від нас уже сучасні грізні події. Тому потрібні негайні заходи, спрямовані на об'єднання нашого народу... а особливу увагу треба звернути на молодь, що приходить на зміну старшому поколінню. Молодь треба виховувати так, щоб для неї на першому місці стояли обов'язки, а потім уже права; щоб кожна людина в першу чергу мала задоволення не з того, що вона посідає в суспільстві те чи інше керівне становище, а з того, що вона чесно виконала свої обов'язки. Таку свідомість слід виховувати в молоді ще з дитинства» [5, с. 179].

Необхідно зважати на те, що хід історичних подій ставить проблему виховання у молоді державницьких підходів до вирішення тих чи інших питань на одне з перших місць. Професор вказував, що кожна епоха вносить свої корективи до образу виховного ідеалу. Отже, розглядаючи розвиток вчення про ідеал як мету виховання в спадщині Г. Ващенка ми погоджуємося з думкою педагога про те, «що кожний новий період в історії, не одкидаючи придбань попередніх періодів, вносив нові й нові риси в цей ідеал, поглиблюючи й уточнюючи його» [5, с. 90].

Отже, здійснений аналіз педагогічної спадщини Г. Ващенка довів, що в основу своїх поглядів на виховний ідеал української молоді він поклав закони віри в ідеали добра, бажання творити та відстоювати його на землі. Педагог-патріот обґрунтував у своїх працях підходи, методологію, методіку, програми виховання, шляхи формування українського громадянина, державника, патріота з європейськими цінностями, вільного і незалежного. Його праці, положення, глибинна фахова думка щодо виховання молоді відповідають духові і часові сьогодення, актуальні і вимагають від нас вдумливого, сміливого вивчення і застосування на практиці для підготовки покоління, спроможного мислити по державницьки і допомогти побудувати Україну як європейську державу. Майбутнє за молоддю, сильною духом, ідейно, морально й фізично здоровою. Варто зазначити, що «виховний ідеал людини – це те найкраще, що створив український народ силою свого творчого генія, у ході віковичної боротьби за своє існування, економічний, культурний і духовний розвиток» [10, с. 5].

Таким чином, потрібно зазначити, що історичні події в Україні, пов'язані з боротьбою за незалежність, зобов'язують підготувати молодь до участі в суспільному житті. Педагог наголошує на важливості виховання у дітей уміння підкоряти особисті інтереси інтересам Батьківщини, а головне – поступатися амбіціям, і тому виховання такої риси є однією із найважливіших і найскладніших завдань української педагогіки. Глибоке вивчення і впровадження в життя настанов великого педагога Г. Ващенка щодо виховного ідеалу молоді прискорить формування в неї найкращих рис патріота, державника, громадянина. Педагогіка Г. Ващенка повинна служити своєму народові, за якого він вболівав, переживав, яким гордився.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів педагогічної діяльності Г. Ващенка й потребує цілісного, системного розгляду та аналізу його педагогічної спадщини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Бойко А. М.* "Служба Богові й Батьківщині" : (Г. Ващенко: альтернатива поглядів і оцінок) : наук.-метод. посіб. / А. М. Бойко. – К. : ІЗМН, 2001. – 427 с. – Бібліогр.: с. 424–426.
2. *Бойко А. М.* Григорій Ващенко: альтернатива поглядів і оцінок / А. М. Бойко – К. : ІЗМН, 1998. – 236 с.
3. *Ващенко Г.* Виховання волі і характеру : [підруч. для педагогів] / Григорій Ващенко. – [К. : Вид. т-во "Школяр", 1999]. – 385 с. – (Твори ; т. 3).
4. *Ващенко Г.* Виховання любові до Батьківщини / Г. Ващенко // Вибрані педагогічні твори / Г. Ващенко. – Дрогобич : Видавнича фірма "Відродження", 1997. – С. 65–101.
5. *Ващенко Г.* Виховний ідеал : підруч. для педагогів, виховників, молоді і батьків / Г. Ващенко. – Полтава : Полтав. вісн., 1994. – 190 с. – (Твори ; т. 1).
6. *Ващенко Г.* Завдання національного виховання української молоді / Григорій Ващенко // [Твори] / Григорій Ващенко. – К., 2003. – [Т. 5] : Хвороби в галузі національної пам'яті. – С. 170–176.
7. *Ващенко Г. Г.* Загальні методи навчання / Г. Г. Ващенко // Історія української школи і педагогіки : хрестоматія / упоряд. О. О. Любар ; за ред. В. Г. Кременя. – К., 2003. – С. 478–493.
8. *Ващенко Г.* Хвороби в галузі національної пам'яті / Григорій Ващенко // [Твори] / Григорій Ващенко. – К., 2003. – [Т. 5] : Хвороби в галузі національної пам'яті. – С. 6–16.
9. *Гончаренко С.* Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
10. *Дем'яненко Н.* 1917-й рік у житті й творчості Г. Ващенка / Н. Дем'яненко // Духовно-моральна парадигма творчості Григорія Ващенка : матеріали пед. конгресу, присвяч. 130 роковинам від дня народж. проф. Григорія Ващенка, 22–23 квіт. 2008 р. / Полтав. нац. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. – Полтава, 2008. – Ч. 2. – С. 3–7.

11. Тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел]. - К. ; Ірпінь : Перун, 2003 – 1425 с.

ЛЕСЯ ПЕТРЕНКО

ФОРМИРОВАНИЕ ИДЕАЛА КАК ЦЕЛИ ВОСПИТАНИЯ УКРАИНСКОЙ МОЛОДЕЖИ В НАСЛЕДИИ Г. ВАЩЕНКО

Раскрыта сущность формирования воспитательного идеала как цели воспитания молодежи в творческом наследии Г. Ващенко. Проанализировано, что в своих научных трудах он выделил четыре вида воспитательного идеала, разработал собственную модель воспитательного идеала для молодежи, которая особенно актуально звучит сегодня и заслуживает внимания современной педагогической науки.

Ключевые слова: Григорий Григорьевич Ващенко, воспитания, национальная идентичность, воспитательный идеал.

LESYA PETRENKO

IDEAL MOULDING AS A GOAL OF UKRAINIAN YOUTH UPBRINGING IN THE CONTEXT OF HR.VASHCHENKO'S HERITAGE

Hryhorii Hryhorovych Vashchenko (1878 – 1967) holds the place of honor among prominent Ukrainian scientists, enlighteners, public figures of the first half of the XX-th century as an outstanding representative of the Ukrainian culture, a state and public activist, writer, pedagogue, practicing educator, professor. A charismatic personality of the Ukrainian nationally conscious intelligentsia, Hr. Vashchenko was well-known among the Diaspora, but remained an obscure figure in his homeland, destined to live and die as an emigrant.

The name of the great scientist was long elided, the changes for the better only happened after 1992, due to the establishing of the independent Ukrainian state and ideological obstacles removal; which stimulated interest to his formerly forbidden works and enabled the access to them.

Hr. Vashchenko holds a special place in the history of Ukrainian pedagogy as a researcher of the problem of molding the youth upbringing ideal. According to Hr. Vashchenko, during their lifetime people should be guided by the system of values and virtues, which form the upbringing ideal foundation viewed as the primary goal of education.

Historiography research has revealed that Hr. Vashchenko's scientific legacy and educational activity came into the focus of Ukrainian researchers only at the beginning of nineties of the XX-th century, when ideological hindrances were removed which enabled the study of educational contribution of the pedagogues, who were groundlessly stigmatized as bourgeois nationalists during the Soviet era. O. Koval (1993), a famous public figure of Ukrainian Diaspora in Belgium, was the first to introduce Hr. Vashchenko into the academic circulation. Later on the personality and scientific heritage of the educator were referred to by the modern Ukrainian researchers G. Bugaitseva, A. Boyko, G. Vasyanovych, O. Vyshnevsky, O. Hentosh, V. Gerasymenko, N. Dichek, I. Zaichenko, E. Luzik, Ye. Kovalenko, A. Marushkevych, V. Ognev'yuk, A. Pogribny, G. Sazonenko, S. Svorak, M. Stelmakhovych, N. Terentiyeva, etc. These scholars have determined different directions of molding the upbringing ideal.

According to Hr. Vashchenko, the founder of Ukrainian pedagogy, molding the upbringing ideal of Ukrainian youth constitutes the goal of education. Accordingly, the ideal is the core element of the values system. We are convinced that molding the upbringing ideal proceeds from spiritual enrichment of the youth and makes the foundation of the personality upbringing.

Shaping certain ideal depends on a personal upbringing, life conditions, practical activities as well as universal experience gained. So, political, social, national, educational and esthetic ideals are formed in accordance with the personality activities directions.

Universal human values form the basis of Hr. Vashchenko's upbringing ideal model, thus emphasizing the importance of upbringing as a national social phenomenon.

Hr. Vashchenko's views on the upbringing ideal of Ukrainian youth stem from laws of faith in the ideals of virtue, dedication to do good and defend it. In his works the educator-

patriot substantiated approaches, methodology, methods, upbringing curricula, and ways of molding the Ukrainian citizen as adherent to the idea of statehood, the patriot, sharing European values, a free and independent personality. Hr. Vashchenko's works, provisions, profound professional opinion regarding the youth upbringing comply with the spirit and time of today, being acutely topical and call for thoughtful, daring study and practical implementation for the sake of fostering the generation capable of thinking in terms of statehood as well as turning Ukraine into a European state. Future belongs to the spiritually strong as well as ideologically, morally and physically healthy youth.

Thus, it should be noted, that historic events in Ukraine related to the struggle for independence require preparing the youth for their participation in the social life. Profound study and practical implementation of Hr. Vashchenko's ideas regarding the youth upbringing ideal will accelerate shaping the virtues of the patriot, statehood adherent and citizen. Hr. Vashchenko's educational ideas should be put to serve his nation, about which he was so much concerned and yet, so proud about.

Keywords: *Hryhorii Hryhorovych Vashchenko, upbringing, national identity, upbringing ideal.*

Одержано 5.12.2015, рекомендовано до друку 18.11.2015